

NENAD STEVOVIĆ

SAN MARINO I CRNA GORA

Nenad Stevović (1962) politikolog, publicista i istraživač. Objavio više monografija o migracijama sa prostora Crne Gore, publikacija o crnogorskoj emigraciji, stručnih i naučnih radova u zemlji i inostranstvu. Osnivač više kulturno prosvjetnih društava, biblioteka i časopisa u crnogorskom iseljeništvu. U Vladi Crne Gore radio u Ministarstvu vanjskih poslova i evropskih integracija (dipl. zvanje: prvi savjetnik), Upravi za dijasporu (šef Odsjeka za identitetska pitanja) i Ministarstvu kulture. U San Marinu istraživao i skupljao građu za knjigu o Marinu Borbikoniju koja će izaći početkom 2023. godine.

Republika San Marino je evropska mikrodržava smještena u Apeninskim planinama na području veličine od 61 km². U političkoj geografiji predstavlja enklavu bez izlaza na more, potpuno okružena Italijom, odnosno sa dvije italijanske regije – sa Emilija Romanja (Emilia Romagna) na severoistoku i sa Marše (Marche) na jugozapadu. Nakon Vatikana i Monaka, treća je najmanja nezavisna država u Evropi, a sve do 1968. godine i nezavisnosti Naurua, bila je najmanja republika na svijetu.

Bogata i viševjekovna istorija San Marina je tipična za Apeninsko poluostrvo i daje odgovore kako je opstala i preživjela kao jedini italijanski grad-država. San Marino, poput Andore, Lihtenštajna i Monaka, je podšetnik na vremena kada je Evropa - posebno Njemačka, Italija i Pireneji - bila sastavljena od sićušnih političkih jedinica, koje se ponekad nijesu protezale dalje od dometa topa koji se mogao ispaliti sa njihovih gradskih zidina.

Za godinu osnivanja San Marina uzima se 301. godina kada je hrišćanski

klesar Marin Dalmatinac bježeći od vjerskog progona rimskog cara Dioklecijana napuštio dalmatinsko ostrvo Rab i utočište našao na vrhu planine Titano, najvišem od sedam brda San Marina. Klesar je osnovao malu zajednicu koja je slijedila hrišćanska uvjerenja, a Felicisima, vlasnica zemlje iz Riminija, u znak zahvalnosti za izlječenje svog sina, ostavila mu je u nasljedstvo zemlju, koju je Marin prije smrti zavještao toj maloj hrišćanskoj zajednici, uz amanet da uvijek ostanu ujedinjeni. Iza sebe je ostavio teritoriju i stanovništvo kojem je usadio osećaj zajedništva i nezavisnosti. U čast klesara, teritorija je preimenovana u „Zemlja San Marino“, a kasnije je konačno promijenjena u današnje ime, „Republika San Marino“.

Dokumenti iz 9. vijeka govore o dobro organizovanoj, otvorenoj i ponosnoj zajednici. Izvorna struktura vlasti bila je sastavljena od samoupravne skupštine poznate kao Arengo, koja se sastojala od glava svake porodice (nalik rimskom Senatu, Patres). Godine 1243. uspostavljeni su položaji kapetana regenta kao zajedničkih šefova država.

Najraniji statuti države datiraju iz 1263. godine.

Kopneno područje San Marina do 1463. godine sastojalo se samo od planine Titano. Kao rezultat ratnog savezništva, papa Pio II je San Marinu poklonio dvorce i gradove Fiorentino, Montegiardino i Seravale. Malo kasnije iste godine, grad Faetano se samostalno pridružio republici. Od tog vremena veličina San Marina ostala je nepromijenjena. Smatra se da Republika San Marino ima najranije pisane upravljačke dokumente koji su još uvijek na snazi, budući da su statuti iz 1600. godine još uvijek u središtu ustavnog okvira ove države.

Tokom svojih osvajачkih pohoda Napoleon Bonaparta je sa simpatijama gledao na nezavisnost San Marina, pa je ovu državu prvi priznao 1797. godine Tolentinskim mirovnim sporazumom između revolucionarne Francuske republike i Papske države. Napoleon je ponudio narodu San Marina prijateljstvo, darove i proširenje teritorija do mora. Sanmarinci su bili zahvalni na ukazanoj časti, ali su instinktivnom mudrošću odbili teritorijalno proširenje da ga ne bi platili sopstvenim granicama. Druge evropske države su Republiku San Marino priznale na Bečkom kongresu 1815. godine. Svi kasniji pokušaji da se podvrgne Papinskoj državi su propali, pa je ispunjena želja stanovnika ove ponosne države da bude izostavljena iz Garibaldijevog italijanskog ujedinjenja sredinom 19. vijeka, budući da je ranijih godina nudila sigurno utočište brojnim istaknutim pristalicama ujedinjenja. Nakon ujedinjenja Kraljevine Italije ugovorom iz 1862. potvrđena je nezavisnost San Marina.

Američki predsjednik Abraham Lincoln pokazao je prijateljstvo prema San Marinu u pismu kapetanima regentima, 1861. godine, u kojem između ostalog navodi: „*Iako je vaša teritorija mala, ipak je vaša država jedna od najuglednijih u cijeloj istoriji svijeta. Ona je svojim iskustvom pokazala istinu, tako punu ohrabrenja za prijatelje čovječanstva, da se vladom utemeljenom na republikanskim načelima može upravljati državom tako da bude sigurna i postojana.*”

U ovoj zemlji slobode nikada nije uskraćeno pravo na azil i pomoć prognjenima, bilo kojeg stanja, porijekla ili ideje. Tokom Drugog svjetskog rata Republika San Marino je bila neutralna država sa svega 15.000 stanovnika, a ugomila je i udomila 100.000 prognanika sa susjednih italijanskih teritorija koje su bile izložene bombardovanju. Nakon rata, San Marino je postao prva država na svijetu kojom je u koaliciji vladala komunistička partija putem demokratskih izbora. Vladajuća koalicija Komunističke partije i Socijalističke partije trajala je od 1945. do 1957. godine.

Različiti ugovori o prijateljstvu potpisani su sa Italijom otkako se ona ujedinila, ali San Marino ponosno ističe svoju nezavisnost đe god je to moguće. Politika San Marina odvija se u okviru parlamentarne predstavničke demokratske republike, u kojoj funkciju šefa države obnašaju kolektivno kapetani regenti. Veliko i Generalno vijeće je jednodomno zakonodavno tijelo Republike San Marino sa 60 članova. Svakih pet godina održavaju se proporcionalni izbori u svih devet upravnih okruga. Svakih šest mjeseci vijeće bira dva kapetana regenta koji zajednički obav-

ljaju dužnost šefa države. Kapetani se biraju iz suprotstavljenih političkih strana kako bi postojala ravnoteža snaga i njihov mandat traje šest mjeseci. Investitura kapetana regenta održava se 1. aprila i 1. oktobra svake godine. Po isteku mandata, građani imaju tri dana za podnošenje pritužbi na njihov rad i, ako zatraže, može se pokrenuti i sudski postupak protiv bivšeg(ih) šefa države. Praksa dvojnih poglavara država, kao i česti reizbor istih, proizlaze izravno iz običaja Rimske Republike. Vijeće je ekvivalentno rimskom senatu, a kapetani regenti su usporedivi s konzulima starog Rima.

Arhitektonski, ono što dominira u San Marinu jesu tvrđave. Duž planine Titana nailazimo na tri jedinstvene građevine – tvrđave Gvajta, Cesta i Montale. Svaka od njih ima toranj sa kog se pruža impresivan pogled na Apenine, pa čak i na obalu Dalmacije. Najstarija od njih je Gvajta koja je sagrađena

1253. godine, a najviša je Cesta u kojoj se nalazi i muzej drevnog oružja. Turizam je glavna sanmarinska privredna grana, sa godišnjom pošetom od 3 do 4 miliona turista. Druge važne grane su bankarstvo, elektronika i keramika. Klima je mediteranska, s toplim ljetima i blagim zimama, a neravan teren omogućuje ograničene poljoprivredne proizvode, žitarice, voće, sir i masline. Od stoke uzgajaju se goveda i svinje.

San Marino je pun muzeja, a najzanimljiviji od njih su Nacionalni muzej sa arheološkim kolekcijama iz raznih perioda, zatim Muzej voštanih figura, Muzej zanimljivosti, pa onda Muzej starih automobila Roso Ferrari, Muzej modernog oružja, Muzej poljoprivredne kulture, kao i Muzej novca i poštanskih marki. Posebno bogat je Emigrantski muzej koji je smješten u prostorijama samostana svete Klare i ima za cilj čuvanje šecanja o iseljavanju stanovnika San Marina širom

Tvrđava Gvajta u San Marinu

Emigrantski muzej u San Marinu

svijeta, kroz fotografije, dokumente i predmete.

Republika San Marino je priznala nezavisnost Crne Gore 26. juna 2006, dok su diplomatski odnosi uspostavljeni 29. marta 2007. godine. Ambasada Crne Gore u Rimu, zadužena je za diplomatsko predstavljanje Crne Gore u Republici San Marino. Pošeta Crnoj Gori kapetana regenata Republike San Marino - Đan Nikole Bertija i Masima Andrea Ugolinija, realizovana 5. i 6. septembra 2016. godine, prva je u istoriji bilateralnih odnosa između ove dvije države. Prva zvanična poseta crnogorskog predsjednika San Marinu dogodila se 4. marta 2022. godine. Tom prilikom kapetani regenti Francésko Musoni i Đakomo Simonćini odlikovali su predsjednika Crne Gore Mila Đukanovića ordenom Viteza velikog krsta, najvišeg stepena.

Marino Borbikoni

Jedan od inostranih prijatelja Crne Gore i posvićeni borac za njeno nepravedno oduzeto pravo na državnu nezavisnost u periodu između dva svjetska rata je bio i profesor Marino

Borbikoni iz San Marina, pedagog, naučnik i državnik.

Marino Borbikoni se rodio 28. februara 1862. godine u skromnoj i časnoj zanatскоj porodici, u dvorcu – gradu Seravaleu, koji je vjekovima Republici San Marinu darivao domišljate ljude, majstore politike i cijenjene držav-nike. Kao što je dobro služio školi, prosvjeti i nauci, Marino Borbikoni je bio od velike koristi otadžbini vršeci visoke državne funkcije. U svojoj 30-godišnjoj karijeri pet puta je biran za kapetana regenta. Državničku karijeru je započeo 1. oktobra 1894. kada je inaugurisan u kolektivnog šefa države zajedno sa starim plemićem Setimijem Beluci-

Marino Borbikoni (1862-1925)

jem (Setimo Beluzzi), kojemu je to bilo jedanaesto regenstvo. Na najodgovorniju državnu funkciju šefa države, kapetana regenta, biran je još 1898, 1903, 1909. i na kraju 1923. godine. Između ostalih priznanja odlikovan je i Ordenom Italijanske krune, kao i Ordenom Legije časti od strane Francuske.

Marino Borbikoni je jedna je od najznačajnijih ličnosti u životu San Marina od kraja 19. do dvadesetih godina 20. vijeka, zanimala su ga sva područja naučnih pitanja, okrećući se i meteorologiji. U San Marinu je pionir te nauke koja se bavi proučavanjem atmosfere sa posebnim naglaskom na vremenske procese i prognoziranje vremena. Zalažući se za otvaranje *Meteorološke opservatorije*, izvršio je, opremom iz školske laboratorije, brojna proma-

tranja, bilježeći vrijednosti temperature, pritiska i padavina. Obavljao je i dužnost direktora Telefonije Republike San Marina i autor je pravilnika te institucije za službenike svih državnih ureda. Bio je i dugogodišnji član Komisije za očuvanje i zaštitu istorijskih sećanja San Marina i antike. Bio je i pionir biciklizma San Marina. Kada su mu brojne obaveze to dopuštale, često se mogao videti kako, obučen sportski, pedalira sa svojim robusnim, dobro podmazanim biciklom, izazivajući znatiželju, čuđenje i simpatije građana.

Marino Borbikoni je bio čovjek velike kulture, koji se zalagao da nauka primi veću važnost u društvu, insistirajući na njenom širenju. Međutim, ljubav prema nauci, težnja za inova-

Autor teksta pored spomenika Bartolomeu Borgeziu u San Marinu

cijama i česti eksperimenti znali su ga dovesti i u neprijatnu situaciju. Pa tako 1915. godine, imajući u vidu da u tom trenutku nije postojala nikakva regulacija po pitanju radio veza i frekvencija sa Italijom, spaja dva tornja San Marina bakarnom žicom kako bi napravio radio antenu. Reakcija Kraljevine Italije, koja je ušla u Veliki rat, bila je trenutna i veoma oštra i Borbikoni je bio primoran da razmontira sve. Kroz diplomatske krugove i pojedinu štampu, u Italiji i Njemačkoj, uslijedilo je i nekoliko priča u propagandne svrhe u cilju kreiranja špijunske afere. Unatoč brojnim državnim dužnostima, Borbikonijeva glavna životna preokupacija je bila nastava, pa se prosvjetnom radu posvetio do kraja života.

Za vrijeme Prvog svjetskog rata bio je član Boračkog komiteta, koji je štitio dobrovoljce iz San Marina koji su hrlili u redove italijanske vojske. Komitet je aprila 1917. godine poslao poljsku bolnicu u ratnu zonu, sa opremom i osobljem isključivo iz San Marina, a nije lišio pomoći ni venecijanske izbjeglice u San Marinu nakon povlačenja iz Kabarida (Caporetto). Nakon završetka Prvog svjetskog rata, prilikom proglašenja italijanske pobjede, ushićeni Marino Borbikoni je na slavljeničkom banketu, 4. novembra 1918. godine, od sreće zaplakao i održao uzvišeni govor kojim je hvalio italijansko oružje i vrline italijanskog roda koji je od tog dana, kako je rekao, ponovo krenuo stazom civilizatora svijeta. Posebno je naglasio zahvalnost palim sanmarinskim borcima Karlu Simončiniju (Carlo Simoncini) i Sadiju Serafiniju (Sady Serafini), dobrovoljcima i Ratnoj bolnici, koji su svojim herojstvom još jednom neraskidivo povezali ime nacionalne Republike sa imenom majke Italije.

Simončini i Serafini bili su jedina dva građanina San Marina koji su poginuli za vrijeme Prvog svjetskog rata, obojica kao dobrovoljci u Kraljevskoj italijanskoj vojsci.

Profesor Marino Borbikoni, pedagog, naučnik, političar i građanin za primjer je preminuo iznenada, od srčanih problema, 22. novembra 1925. godine. Bio je jedna od najcjenjenijih figura prve polovine dvadesetog vijeka i jedna od najinteresantnijih ličnosti savremene istorije San Marina. Iza sebe je ostavio ćerku Liu, koja je u trenutku njegove smri završavala studije u Firenci. O njemu je ponosno govorio Kapetan Regent na skupštinskom zasjedanju 17. decembra 1925. godine: *„Pozdravimo poslednjeg od starijih koji je isuviše brzo otišao našim očevima, i čijih savjeta treba uvijek da se pridržavamo i da se ugledamo na njegova djela zarad vječnog dobra naše Republike“*.

Procrnogorski komitet u San Marinu

Pobjednički ishod Velikog rata riješio je mnoge probleme za koje se zalagao Borbikoni kao pojedinac i kroz razne nacionalne i patriotske institucije. Međutim, pojavile su se nepravde i novi problemi koji su privukli pažnju ovog naučnika, humaniste i državnika. Žrtvovanje Kraljevine Crne Gore od strane saveznika pohlepnim težnjama Srbije za teritorijalnim proširenjem i izlaskom na more je posebno pogodilo Borbikonija.

Profesor Marino Borbikoni je jedan od onih inostranih prijatelja Crne Gore koji su nesebično davali sebe u promociji njenih državotvornih interesa. Simpatije prema Crnoj Gori je stekao mnogo ranije, slušajući impresije svog

dugogodišnjeg prijatelja, kolege sa studija, docenta Univeziteta u Bolonji profesora Antonija Baldačija (Antonio Baldacci), koji je Crnu Goru više puta posetio u cilju botaničkog istraživanja. Italijanski botaničar i geograf je i autor više desetina stručnih radova o flori, geografiji, etnografiji, arheologiji i istoriji Crne Gore. Nakon sloma Crne Gore Antonio Baldači je bio osnivač i predsednik Centralnog komiteta za nezavisnost Crne Gore u Italiji, sa sedištem u Bolonji. Entuzijazam najagilnijih članova bolonjskog komiteta, Antonija Baldačija, Đakoma Gonflere (*Giacomo Gonflera*) i Etoea Maconija (*Ettore Mazzoni*) prenio se i na Borbikonija koji je uz njihovu podršku u San Marinu osnovao analogni Komitet čiji je bio *spiritus movens*, vođa i duša.

Tokom 1920, 1921. i 1922. godine u skoro svim većim gradovima Italije osnovani su procrnogorski komiteti, a za obnovu nezavisnosti Crne Gore borilo se mnoštvo italijanskih senatora i poslanika u parlamentu. Tu ideju su podržavali i o njoj afirmativno govorili pripadnici različitih političkih opcija, pa i fašisti, njihov lider Musolini, kao i mnogi čelnici te stranke koji će kasnije postati ministri. Očekivanja da će nakon dolaska na vlast povesti odlučniju akciju u korist crnogorske nezavisnosti pokazala su se pogrešnim. Upravo oni onemogućili su dalji rad crnogorske političke emigracije u Italiji i zabranili rad procrnogorskih komiteta. Po dolasku na vlast 1922. godine, raščerali su ostatke crnogorske emigracije, naročito poslije potpisivanja Rimskog sporazuma, između Kraljevine Italije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Bilo je to novo razočaranje za italijanske pregoce i prijatelje Crne Gore, ali ne i razlog za napuštanje ideja, pa se aktivnosti

komiteta za crnogorsku nezavisnost prenose u San Marino koji je bio van dometa Musolinijeve administracije.

Procrnogorski komitet u San Marinu je bio privremeno utočište za veliki broj crnogorskih patriota koji su morali napuštitu Italiju nakon uskraćivanja domaćinstva od strane italijanske vlade i raspuštanja crnogorske vojske, kao posljedica Rapalskog ugovora i politike Đovanija Đolitija (*Giovanni Giolitti*) i Karla Sforce (*Carlo Sforza*) prema crnogorskom pitanju. Rapalski ugovor je međudržavni sporazum, potpisan 12. novembra 1920. u Rapalu pored Đenove, između Kraljevine Italije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kojim je riješeno tzv. Jadransko pitanje, utvrđivanje poslijeratnih granica na istočnoj jadranskoj obali između dviju kraljevina. Tokom strogo povjerljivih, zavjereničkih pregovora delegacija Italije, koju su činili premijer Đovani Đolito, ministar vanjskih poslova Karlo Sforca i ministar rata Ivanoe Bonomi, nakon dogovora sa delegacijom beogradske vlade koju je predvodio premijer Milenko Vesnić odlučili su da Italija obustavi izdržavanje crnogorske vojske, da se ista razoruža i rasformira i da se proćeraju crnogorski emigranti sa italijanske teritorije. Tako je sredinom 1921. godine crnogorska izbjeglička vojska u Italiji prestala formalno da postoji.

Podršku za svoje aktivnosti procrnogorski komitet u San Marinu je imao sa najvažnijih državnih i intelektualnih adresa Republike. Marino Borbikoni je bio na čelu komiteta i u periodu dok je obavljao dužnost kapetana regenta, od 1. oktobra 1923. do 1. aprila 1924. godine, dok je zajedno sa njim u delegaciji San Marina na kongresu za Crnu Goru (*Convegno Pro Montenegro*) koji

Krsto V. Martinović (1864-1933)

je održan novembra 1922. godine u Milanu bio i Onofrio Frattori (*Onofrio Frattori*), tadašnji kapetan regent. Marino Borbikoni, kao predsjednik procrnogorskog komiteta iz San Marina, poslao je Ligi naroda u Ženevi protest zbog odnosa međunarodne zajednice prema crnogorskom pitanju i zločina srpske vlasti prema herojskom crnogorskom narodu.

Lider Komiteta za crnogorsku nezavisnost iz Bolonje profesor Antonio Baldači piše da će Borbikoniju i vladi San Marina „ostati titula vječne slave” zbog proglašenja Ligi naroda u znak protesta za zločine nad Crnom Gorom i njenim narodom i navodi da Crna Gora nikada neće moći da zaboravi uzvišeni gest slavne, male države, kada je maja 1923. godine prihvatila i pomogla crnogorske junake, ostatke slavne vojske, u njihovoj želji da se pridruže braći po oružju na crnogorskim planinama koji su prolivali krv za oslo-

bađanje svoje otadžbine. Ti junaci su u Crnoj Gori pali sa puškama u ruci, jedan protiv hiljadu, ili čame umirući po srpskim zatvorima. Njihove riječi, u tragičnom činu odlaska, na obali Jadrana, bjehu riječi blagoslova Marinu Borbikoniju, njegovim saborcima i Republici San Marino. Prvi čovjek Procrnogorskog komiteta u San Marinu je do svoje smrti bio profesor Borbikoni, a nakon njega komitet je vodio crnogorski politički emigrant i suverenista Krsto Martinović.

Marino Borbikoni i Krsto Martinović, saborci i prijatelji

Saborac po crnogorskom pitanju i prijatelj Marina Borbikonija je bio inženjer Krsto Martinović, politički emigrant i oficir kraljevske crnogorske vojske. Njihovo prijateljstvo je započeto u Bolonji, a upoznao ih je zajednički prijatelj profesor Antonio Baldači.

Martinović je nakon potpisivanja Rapalskog ugovora i tajnih dogovora između vlada Kraljevine Italije i Kraljevine SHS, kritikovao italijansku politiku Đoliti-Sforca prema crnogorskom pitanju i zalagao se za opstanak crnogorske vojske u Gaeti. Zbog ovakvih stavova, kao i uticaja koji je imao među crnogorskom emigracijom, ministar Karlo Sforca je naredio 18. juna 1921. godine da se u najvećoj tajnosti iz Italije proćeraju Krsto Martinović i njegovi istomišljenici Vladimir Đ. Popović, Savo Petrović i Krsto Bajković. Ne želeći da se vrati u Crnu Goru, koja nije bila onakva za kakvu se borio, inženjer Krsto Martinović se na poziv Marina Borbikonija stacionirao u San Marinu, odakle je nastavio politički da djeluje i bori se za Crnu Goru i njenu nezavisnost.

Biograf Marina Borbikonija, bivši kapetan regent Marino Valdes Franciosi piše: „Borbikoni je pružio utočište u svom domu herojskom pukovniku, inženjeru po struci Krstu Martinoviću“. Bivši kapetan regent San Marina Onofrio Fatori, savremenik i prijatelj Marina Borbikonija, u tekstu povodom njegove smrti piše da se pokojni profesor kao predsjednik procrnogorskog komiteta do posljednjeg dana života neumorno borio za pogaženo pravo crnogorskog mučeničkog i prevarenog naroda i navodi: „Zajedno sa mnogom i svim građanima San Mari-

na, svjedok njegovog herojstva bio je Crnogorac, inženjer po struci i komandir Krsto Martinović, kojeg je primio u svojoj kući i sa kojim je dijelio hljeb na zajedničkoj trpezi i zajedničku bol.“

Crnogorski emigrant Krsto Martinović je bio poliglota, između ostalih govorio je tečno i italijanski jezik. Odmah se uključio u rad procrnogorskog komiteta, a prijateljstvo sa Borbikonijem omogućilo mu je ulazak u visoko društvo i komunikaciju sa političkim i kulturnim establišmentom San Marina. Objavljivao je brojne članke na

italijanskom i drugim jezicima, objašnjavajući zavjeru protiv kralja Nikole i nečasne postupke srpske Vrhovne komande i aktuelizovao crnogorsko pitanje zalažući se za nezavisnost svoje domovine. Nakon što je Marino Borbikoni iznenadno preminuo 1925. godine, njegovu misiju u procrnogorskom komitetu preuzeo je Martinović, vodeći snažnu političku i propagandnu borbu za slobodnu i nezavisnu Crnu Goru, a protiv velikosrpske okupacije i politike unitarne Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koja je 1929. godine formalno promijenila ime u Kraljevina Jugoslavija.

O Martinovićevoj upornoj političkoj borbi za Crnu Goru govori i povjerljiva depeša Stalne delegacije Kraljevine Jugoslavije pri Društvu naroda u Ženevi upućena 19. avgusta 1931. godine Političkom odjeljenju Ministarstva inostranih poslova u Beogradu. U opširnom dokumentu „Akcija crnogorskog emigranta Krsta Martinovića kod Društva naroda” koji potpisuje sekretar Ivo Andrić, između ostalog se navodi: „Kraljevskoj stalnoj delegaciji čast je izvestiti Ministarstvo, da je crnogorski emigrant Krsto Martinović iz San-Marina uputio u poslednje vreme Sekretarijatu Društva Naroda čitav niz protesta protiv naše Kraljevine, a za „samostalnost i slobodu” Crne Gore. U dosijeju crnogorskih protesta, u Političkoj Sekciji Sekretarijata, nalazi se 17 Martinovićevih predstavki samo iz 1931. godine”.

Krsto Vukov Martinović je rođen 1864. godine u Bajicama nadomak crnogorske prijestonice Cetinja. Kao stipendista kralja Nikole školovao se u Italiji. U Trstu je završio inženjerijsku školu, nakon toga 1893. odlazi u Rusi-

ju na dalje školovanje. Učesnik je rusko-japanskog rata 1904-1905. godine, đe je pokazao izuzetno hrabrost i više puta je odlikovan. Naročito se istakao u pomorskim borbama od Baltičkog mora do Dalekog Istoka. Učesnik je Božićnog ustanka 1919. godine, a nakon njegovog sloma odlazi u Italiju. U komandi crnogorske vojske u Gaeti, kao inženjerski komandir, imenovan je za načelnika Saobraćajnog odjeljenja. Bio je član uprave Crnogorske stranke seljaka i radnika. Često je pisao članke u detroitskom listu „Crnogorski glasnik”, naročito u periodu 1923-36. godine. Bliski je saradnik Međunarodnog komiteta za obnovu Crne Gore i njegovim istaknutim predstavnicima, kao i sa crnogorskom emigracijom u Evropi, Južnoj i Severnoj Americi. Usko je saradivao i sa Nikolom Petanovićem, urednikom lista „Crnogorsko ogledalo” iz San Franciska. Održavao je komunikaciju sa crnogorskom političkom emigracijom u Sovjetskom Savezu, prije svega sa brigadirom Ivanom Bulatovićem. Takođe je saradivao sa makedonskim, bugarskim i hrvatskim emigrantskim krugovima. Ostao je dosljedan svojim ideološkim i političkim ubjeđenjima, nastavio je i u egzilu borbu za pravo, čast i slobodu Crne Gore i u vremenu kada je ta borba, sa stanovišta real-politike, bila osuđena na propast. Nikada se nije vratio u Crnu Goru, kojoj je ostao vjeran do kraja. Umro je 26. maja 1933. godine u San Marinu, đe je i sahranjen. Nekrolog mu je izašao u listu „Cetinjski odjek”, u kojem se između ostaloga kaže: „U San Marinu 26. maja je umrla jedna markantna figura Crne Gore. On nije bio čovjek koji mijenja vjere niti ideje, već je bio dosledan svakoj riječi koja je iz njegovih usta izašla, a još više ideji”.